

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Filipa, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele **O. T.**, zastoupeného JUDr. Matoušem Blažkem, advokátem se sídlem v Brně, Říční 456/10, proti usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 12 Co 545/2018-124 ze dne 2. 9. 2019, za účasti **Krajského soudu v Brně**, jako účastníka řízení, a obchodní společnosti **EOS KSI Česká republika, s. r. o.**, se sídlem v Praze 4, Novodvorská 994/138, zastoupené Mgr. Zuzanou Kyovskou, advokátkou se sídlem tamtéž, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně č. j. 12 Co 545/2018-124 ze dne 2. 9. 2019 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 12 Co 545/2018-124 ze dne 2. 9. 2019 se ruší.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a průběh exekučního řízení

1. Na majetek stěžovatele byla soudním exekutorem Mgr. Janem Škarpou, Exekutorský úřad Praha 4 (dále jen „exekutor“), k návrhu vedlejší účastnice – oprávněné – ze dne 21. 9. 2011 vedena exekuce k vymožení pohledávky ve výši 120 881 Kč s příslušenstvím. Exekutor vydal dne 6. 11. 2018 usnesení č. j. 206 EX 1371/18-115, jímž exekuční řízení na návrh stěžovatele zastavil s odůvodněním, že exekuční titul (rozhodčí náleží JUDr. Tomáše Sokola sp. zn. B/2011/00350 ze dne 3. 6. 2011) není vykonatelný, neboť byl vydán osobou, která k jeho vydání neměla pravomoc (výrok I). Dále exekutor rozhodl, že on sám ani jeho předchůdce nemají právo na náhradu nákladů exekuce (výroky II a III), a stejně tak že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů exekučního řízení (výrok IV).

2. Posledně uvedený výrok exekutor odůvodnil tím, že judikatura ve věci neplatných rozhodčích doložek byla sjednocena až usnesením velkého senátu Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 958/2012 ze dne 10. 7. 2013, nikoli již usnesením téhož senátu Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 ze dne 11. 5. 2011; vedlejší účastnice podle exekutora postupovala při podání exekučního návrhu dne 21. 9. 2011 pečlivě a „*zcela v souladu s tehdejší judikaturou*“. Uzavřel, že každá ze stran má na zastavení exekuce určitou míru zavinění, avšak žádná z nich nepřevažuje, a proto s odkazem na § 150 o. s. ř. žádnému z účastníků nepřiznal právo na náhradu nákladů řízení.

3. Stěžovatel podal proti výroku IV usnesení exekutora odvolání. Krajský soud v Brně (dále jen „odvolací soud“) výrokem I napadeného usnesení potvrdil výrok IV usnesení exekutora; výrokem II rozhodl za použití § 150 o. s. ř. tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (které by jinak nesl s odvoláním neúspěšný stěžovatel).

4. Odvolací soud dovodil, že v souladu s judikaturou Ústavního soudu [nález sp. zn. I. ÚS 1274/16 ze dne 27. 6. 2017 (N 114/85 SbNU 861)] se rozhodný okamžik pro posuzování dobré víry oprávněného ve vztahu k „vyvolání exekuce“ odvíjí již od vydání sjednocujícího usnesení sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 dne 11. 5. 2011, resp. podle mínění odvolacího soudu od jeho uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek dne 20. 10. 2011 (č. 121/2011), nikoli až od vydání usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 958/2012. Vedlejší účastnice v době podání návrhu na nařízení exekuce (21. 9. 2011) vycházela podle odvolacího soudu právem z existence vykonatelného exekučního titulu a nelze jí důvodně vytknout, že nepředjímalá změnu soudní judikatury a svá práva z rozhodčího nálezu realizovala nuceným vymáháním, proto ani nelze dovozovat její zavinění na zastavení exekuce (strany sporu sjednaly rozhodčí doložku v době, kdy konstantně judikatura zaujímalá odlišný právní názor na platnost takových rozhodčích doložek, a v této době bylo podle odvolacího soudu zahájeno exekuční řízení). Nešlo tak o situaci, kterou by oprávněné bylo možno klást k tíži, ani při náležité obezřetnosti, kterou od ní bylo lze očekávat – při respektování požadavku náležité opatrnosti a uvážlivosti vedlejší účastnice v době zahájení exekuce objektivně nemohla předvídat, že v důsledku změny judikatury bude exekuce zastavena pro absenci vykonatelného exekučního titulu. Správnost svého závěru odvolací soud podporuje odkazem na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1500/15 ze dne 20. 10. 2015, usnesení sp. zn. I. ÚS 1219/15 ze dne 22. 12. 2015, či usnesení sp. zn. IV. ÚS 2860/15 ze dne 19. 7. 2016 (všechna rozhodnutí jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>). Zavinění na zastavení exekuce nenese podle odvolacího soudu žádný z účastníků řízení.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel se domáhá zrušení v záhlaví uvedeného usnesení pro porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Odvolací soud podle něj rozhodl svévolně a v rozporu s dosavadní judikaturou Ústavního soudu [nález sp. zn. I. ÚS 1274/16, nález sp. zn. I. ÚS 1707/17 ze dne 20. 12. 2017 (N 237/87 SbNU 841)], na kterou stěžovatel poukazoval již v odvolání. Přesto, že jde stěžovateli „pouze“ o náklady řízení v poměrně nízké výši (13 650 Kč za řízení v prvním stupni), Ústavní soud podobné ústavní stížnosti ve věci sp. zn. I. ÚS 1707/17 vyhověl pro neutěšené poměry tamější stěžovatelky – nynější stěžovatel své neutěšené poměry dovozuje ze skutečnosti, že je v předčasném starobním důchodu s velmi nízkým příjmem, postiženým exekucemi, a pečuje o své těžce nemocné rodiče (nar. 1933 a 1934).

6. Z napadeného usnesení je zřejmé, že judikatura není sjednocená, obecným soudům je třeba poskytnout další vodítka a zajistit respektování závazné judikatury Ústavního soudu, který již v nálezu sp. zn. I. ÚS 1274/16 vyslovil, že rozhodným okamžikem pro dovození sjednoceného přístupu rozhodovací praxe k neplatnosti rozhodčích doložek je okamžik vydání usnesení Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 31 Cdo 1945/2010, tj. 11. 5. 2011, neboť pozdější usnesení ve věci sp. zn. 31 Cdo 958/2012 pouze rozvádí dopady dřívějších závěrů na exekuční řízení. Oprávněné osoby i obecné soudy si tak již od 11. 5. 2011 musely být vědomy neplatnosti rozhodčí doložky, která nemohla založit pravomoc rozhodce k vydání exekučního titulu.

7. Stěžovatel rekapituluje závěry dalších nálezů. Podle nálezu sp. zn. II. ÚS 996/18 ze dne 4. 6. 2019 jednájí protiústavně (ve smyslu zakázaného zneužití práva) oprávnění, kteří rozhodčí žaloby podávají vědomě po rozhodném datu 11. 5. 2011. Usnesení sp. zn. II. ÚS 17/19 ze dne 2. 4. 2019 se vztahuje přímo k exekučnímu řízení a Ústavní soud v něm vyslovil, že si oprávněné osoby musejí být po datu 11. 5. 2011 vědomy, že uplatňují nezpůsobilý exekuční

titul a že je exekuce k uspokojení jejich pohledávky vedena od počátku neoprávněně; takové oprávněné osobě (podnikateli – profesionálnímu poskytovateli úvěrů) proto lze klást k tíži skutečnost, že vědomě udržovala protiprávní stav, k jehož odstranění (zastavení exekuce, odvolací řízení) musela povinná osoba (spotřebitel) vynaložit další prostředky.

8. Z uvedeného podle stěžovatele jasně plyne, že názor odvolacího soudu je rozporný s judikaturou Ústavního soudu a napadené usnesení zasluhuje zrušit již proto. Navíc je názor odvolacího soudu nelogický, dovozuje-li, že vedlejší účastnice jako „systémový věřitel“ si povšimne publikace soudního rozhodnutí v soudní sbírce, jejímž odběratelem ani nemusí být, spíše než tiskové zprávy a související medializace věci následující bezprostředně po vyhlášení rozhodnutí.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika stěžovatele

9. Ústavní soud vyžádal vyjádření odvolacího soudu i vedlejší účastnice řízení; exekuční spis nepřipojoval, neboť všechny pro posouzení věci relevantní písemnosti jsou součástí spisu Ústavního soudu.

10. Odvolací soud nepovažuje výhrady stěžovatele za důvodné a setrvává na svém závěru, odůvodněném v napadeném rozhodnutí, který není v rozporu s judikaturou Ústavního soudu ani Nejvyššího soudu, naopak z ní vychází. Názor odvolacího soudu je jen částečně odlišný, odlišnost se týká pouze okamžiku významného z hlediska zavinění na zastavení exekuce. „Průlomové“ usnesení sp. zn. 31 Cdo 1945/2010, vydané dne 11. 5. 2011, bylo uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 121/2011 dne 20. 10. 2011 – odvolací soud vnímá odlišně pouze okamžik, kdy mohl zásadně nový judikatorní přístup vejít v širší povědomí veřejnosti. Menší či větší časová prodleva nastává podle odvolacího soudu vždy; za objektivní a nezpochybnitelný parametr může být považován právě okamžik publikace citovaného rozhodnutí. Odvolací soud je připraven bezvýhradně respektovat případný jiný názor Ústavního soudu, takto nepodstatná a nezásadní odlišnost však podle odvolacího soudu kasační zásah Ústavního soudu nevyžaduje.

11. Vedlejší účastnice zpochybňuje s odkazem na nálezy sp. zn. IV. ÚS 777/12 ze dne 15. 10. 2012 (N 173/67 SbNU 111) ústavněprávní dimenzi rozhodnutí o nákladech řízení, tedy i relevanci stěžovatelova podání, a vyjadřuje přesvědčení, že majetková práva stěžovatele nebyla napadeným usnesením zasažena zásadním způsobem, jde-li ve věci o částku pohybující se na hranici bagatelnosti. Skutkově podobné návrhy Ústavní soud podle vedlejší účastnice odmítá pro zjevnou neopodstatněnost (usnesení sp. zn. III. ÚS 2779/17 ze dne 19. 9. 2017 či sp. zn. III. ÚS 2861/17 ze dne 26. 9. 2017). Odvolací soud podle vedlejší účastnice vysvětlil svůj závěr řádně a konzistentně s exekutorem, jeho rozhodnutí nezakládá extrémní rozpor s principy spravedlnosti, ani není svévolné.

12. Stěžovatel byl s obsahem podaných vyjádření seznámen a vyzván k replice. V ní vyjádřil nesouhlas s bagatelizováním popsané odlišnosti ze strany odvolacího soudu – svůj názor aplikuje odvolací soud podle informací stěžovatele přinejmenším od roku 2017; nelze jej přitom interpretovat jinak než jako vědomé nerespektování nálezů Ústavního soudu, jimiž stěžovatel ve svém odvolání argumentoval. I kdyby měla být rozhodným okamžikem shledána publikace soudního rozhodnutí v příslušné sbírce, nebyla by vedlejší účastnice podle stěžovatele v dobré víře již od publikace rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 12 Cmo 496/2008 ze dne 28. 5. 2009 (č. 45/2010). K vyjádření vedlejší účastnice stěžovatel doplnil, že částka odpovídající vyšší nákladů řízení je pro něj významná, neboť se (přiznává, že vlastní vinou)

nachází v tzv. dluhové pasti a k dispozici má ze starobního důchodu pouze jeho nezabavitelnou část.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti, která byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), a dospěl k závěru, že je přípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

V. Vlastní posouzení Ústavního soudu

14. Ústavní soud po seznámení se zaslanými podáními dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná; ústní jednání nenařizoval, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu) – skutková zjištění i právní argumentace potřebné pro posouzení Ústavního soudu jsou patrné z přiložených podání a rozhodnutí, příp. jsou Ústavnímu soudu známá z vlastní rozhodovací činnosti.

V. a) Závaznost judikatury Ústavního soudu

15. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby, přičemž „precedenční síla“ nálezu převažuje nad silou usnesení (kterým Ústavní soud rozhoduje typicky o ústavní stížnosti, jejíž řešení nemá ústavní dimenzi), pro což lze najít oporu v § 59 či § 23 ve spojení s § 11 odst. 2 písm. j) zákona o Ústavním soudu [viz nálezný sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), body 88 a 89].

16. Ústavní soud rozlišuje mezi závazností kasační, vztahující se na orgány aplikace práva projednávající věc znovu po kasačním zásahu Ústavního soudu, a precedenční, tj. obecnou závazností nosnými důvody nálezů Ústavního soudu ve skutkově obdobných případech [viz např. nálezný sp. zn. IV. ÚS 2158/16 ze dne 13. 6. 2017 (N 99/85 SbNU 655), či nálezný sp. zn. IV. ÚS 2503/18 ze dne 12. 6. 2019].

17. Vzhledem k nepřetržitému vývoji judikatury a nutnosti nechat otevřenou možnost, aby Ústavní soud svou judikaturu modifikoval anebo i překonal, však mimo jiné z nálezného sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005 (N 16/36 SbNU 173) plyne, že vztahy mezi Ústavním soudem a obecnými soudy nejsou charakterizovány jednosměrným diktátem; naopak musí být mezi nimi umožněn dialog (též nálezný sp. zn. IV. ÚS 301/05, bod 61, či nálezný sp. zn. IV. ÚS 3500/18 ze dne 10. 12. 2019, body 21-22). Ústavní soud nerozhoduje ve vakuu a i přes svou pozici stojící mimo soustavu obecných soudů s nimi prostřednictvím své závazné judikatury „komunikuje“. Ústavní soud reflektuje problémy, se kterými se obecné soudy potýkají, to však nic nemění na tom, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti a základních práv, v důsledku čehož jsou jeho nálezy obecně závazné.

V. b) Ústavněprávní rozměr nákladů řízení bagatelní výše

18. K problematice nákladů řízení se Ústavní soud konstantně staví rezervovaně a podrobuje ji pouze omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Z hlediska kritérií spravedlivého procesu totiž nelze klást rovnítko mezi řízením vedoucím k rozhodnutí ve věci samé a nákladové rozhodování, neboť „spor“ o náklady řízení zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující výrok Ústavního soudu o porušení ústavně zaručených práv stěžovatele. Otázka náhrady nákladů řízení může

nabýt ústavněprávní dimenzi (podobně jako věci týkající se tzv. bagatelní částky) pouze v případě extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení, což nastává např. v důsledku interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen prvek svévole [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 2119/11 ze dne 3. 4. 2012 (N 70/65 SbNU 3)].

19. Jedná-li Ústavní soud o částce bagatelní, předpokládá se, že ani případná nezákonnost rozhodnutí nebude mít za následek porušení základního práva nebo svobody, ledaže by byly účastníku řízení odepřeny samotný přístup k soudu [např. nález sp. zn. III. ÚS 2603/17 ze dne 5. 12. 2017 (N 226/87 SbNU 587)] či možnost v řízení jednat [např. nález sp. zn. IV. ÚS 2477/12 ze dne 21. 1. 2013 (N 16/68 SbNU 223)], nebo by rozhodnutí vydané v tomto řízení bylo nepřezkoumatelné, případně by bylo dáno jiné srovnatelně závažné (extrémní) procesní pochybení [např. usnesení sp. zn. III. ÚS 405/04 ze dne 25. 8. 2004 (U 43/34 SbNU 421)]. Samotné, obecným soudem provedené meritorní posouzení tzv. bagatelní věci, pak Ústavní soud přehodnocuje zpravidla jen v případech, kdy je stěžovatelem tvrzené nesprávné posouzení sporné otázky výsledkem ustálené rozhodovací praxe či naopak nejednotné praxe, která brání tomu, aby bylo podústavní právo vyloženo a aplikováno ústavně konformním způsobem bez zásahu Ústavního soudu [např. nález sp. zn. II. ÚS 2460/17 ze dne 19. 3. 2018 (N 53/88 SbNU 699), či usnesení sp. zn. I. ÚS 300/19 ze dne 21. 5. 2019]. Z pohledu ústavněprávní relevance je třeba zohlednit i subjektivní vnímání hranice bagatelnosti, závislé nejen na konkrétní částce, ale i na konkrétním stěžovateli (srov. např. nález I. ÚS 1707/17, bod 38, či usnesení odmítající ústavní stížnosti oprávněných – sp. zn. I. ÚS 2639/19 ze dne 8. 10. 2019 a sp. zn. IV. ÚS 3348/19 ze dne 22. 10. 2019). Co je pro někoho nepodstatná částka, může být pro druhého existenční záležitostí.

V. c) Rekapitulace rozhodné judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu

20. Usnesením sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 sjednotil velký senát Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu rozkolísanou rozhodovací praxi co do posuzování platnosti rozhodčích doložek, které je rozhodující pro následné posouzení, zda byla platně založena pravomoc rozhodce k vydání rozhodčího nálezu jako formálně i materiálně vykonatelného exekučního titulu (viz navazující usnesení téhož senátu Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 958/2012). V důsledku prve uvedeného rozhodnutí byla řada rozhodčích doložek, sjednaných ve spotřebitelských úvěrech, shledána neplatnými, což vedlo (a vede) k zastavení exekucí, prováděných na základě takto vydaných rozhodčích nálezů, podle § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř., nejčastěji na návrh povinného (ačkoli takovou exekuci lze zastavit i z moci úřední). Dodnes řešenou otázkou je pak spravedlivé rozložení povinnosti nést náklady exekuce – Ústavní soud proto nezřídka připouští meritorní přezkum ústavních stížností týkajících se právě uvedeného, ač jde o náklady řízení, často v bagatelní výši (viz body 18-19 tohoto nálezu).

21. Náklady exekučního řízení jsou tvořeny náklady exekuce (náležejícími exekutorovi) a náklady účastníků, které jim v průběhu exekučního řízení vznikly (na straně povinného např. v souvislosti s podáním návrhu na zastavení exekuce). Existují tři subjekty, jimž mohou být náklady exekučního řízení uloženy k tíži: exekutor (viz např. nález sp. zn. I. ÚS 1707/17, bod 39), povinný (nejčastěji), případně oprávněný (na kterého by povinnost k náhradě nákladů měla být přenášena pouze ve výjimečných případech). Ústavní soud ve svém stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 23/06 ze dne 12. 9. 2006 (ST 23/42 SbNU 545) dospěl k závěru, že východiskem rozhodování o náhradě nákladů exekučního řízení je určení a hodnocení důvodů, pro které byla exekuce zastavena – na obecných soudech je, aby se jimi zevrubně zabývaly v souvislostech celého případu i ustálené judikatury v dané oblasti.

22. Usnesením sp. zn. 21 Cdo 402/2014 ze dne 14. 5. 2014 zamítl Nejvyšší soud dovolání oprávněné proti rozhodnutí odvolacího soudu, kterým jí byla uložena náhrada nákladů exekuce i povinného; ve věci zastavené exekuční řízení bylo zahájeno dne 15. 9. 2010. Oprávněná podle Nejvyššího soudu procesně zavinila zastavení exekuce, neboť „*nezachovala potřebnou míru pečlivosti jednak před podáním návrhu na nařízení exekuce a již při volbě netransparentních pravidel pro výběr rozhodců a dále, když přistoupila k vymáhání pohledávky přiznané exekučními tituly vydanými orgány (rozhodci) na základě těchto pravidel určenými; a jednak při provádění exekuce, když návrh na zastavení exekuce podal až povinný, ačkoliv ze souhlasu oprávněné s tímto návrhem povinného na zastavení exekuce lze vyvozovat (předpokládat) její obezřetnost s ustálenou judikaturou dovolacího soudu k otázce posuzování transparentnosti pravidel pro výběr rozhodců.*“ Citované usnesení bylo aprobováno usnesením Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2448/14 ze dne 16. 12. 2014.

23. Později v nálezu sp. zn. I. ÚS 1274/16 dospěl Ústavní soud k závěru, že rozhodným okamžikem pro posouzení procesního zavinění oprávněného na zastavení exekuce je datum 11. 5. 2011, kdy bylo vydáno usnesení sp. zn. 31 Cdo 1945/2010, neboť právě jím byla sjednocena rozhodovací praxe k neplatnosti rozhodčích doložek (nikoli až usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 958/2012 ze dne 10. 7. 2013, které pouze rozvádí dopady již přijatého závěru na exekuční řízení). Určení rozhodného okamžiku má podstatný vliv na povinnost hradit náklady exekučního řízení podle § 89 exekučního řádu. Ústavní soud explicitně uvedl, že obecné soudy i oprávněné osoby si od 11. 5. 2011 musely být vědomy skutečnosti, že rozhodčí doložky jsou neplatné, a proto nikdy nemohly založit pravomoc rozhodce k vydání exekučního titulu; Ústavní soud ve věci rozhodoval na podkladě exekučního titulu ze dne 19. 8. 2011 a pověření soudního exekutora ze dne 20. 3. 2012.

24. Mínil-li se soudní exekutor či obecný soud od právě prezentované judikatury v konkrétním případě pro jeho specifické okolnosti odchýlit, musí svůj postup náležitě a přesvědčivě odůvodnit; v každém případě je jeho povinností ustálenou rozhodovací praxí Ústavního soudu i Nejvyššího soudu vypořádat, nikoli přejít (viz nálezy sp. zn. I. ÚS 1707/17, body 30-37, sp. zn. IV. ÚS 2728/17, body 43-48). Neučiní-li tak a podporuje-li svoji argumentaci poukazy na nepřiléhavou rozhodovací praxi Ústavního soudu či Nejvyššího soudu, poruší právo účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jejíž integrální součástí jsou i principy předvídatelnosti soudního rozhodování a ochrany oprávněné důvěry v právo (viz nálezy sp. zn. I. ÚS 2117/18 ze dne 16. 4. 2019).

25. Z právě uvedeného plyne, že podle Ústavního soudu nejpozději po 11. 5. 2011 jednal z procesního hlediska zaviněně oprávněný, podal-li návrh na zahájení exekučního řízení na podkladě vadného rozhodčího nálezu (či dokonce teprve rozhodčí žalobu – viz nálezy sp. zn. II. ÚS 996/18, či sp. zn. I. ÚS 1091/19 ze dne 17. 7. 2019 k běhu promlčecí lhůty); podle § 89 ex. ř. mu tak po právu má být uložena povinnost k náhradě nákladů exekučního řízení (tj. nákladů exekuce i nákladů povinného jako „úspěšného“ účastníka exekučního řízení). Ve vztahu k nákladům povinného není v odůvodněných případech vyloučena aplikace § 150 o. s. ř., tj. využití moderačního práva obecného soudu či soudního exekutora, shledají-li existenci mimořádných okolností zvláštního zřetele hodných, pro které by povinnému náhrada nákladů exekučního řízení (vzniklých nejčastěji v souvislosti s podáním návrhu na zastavení exekučního řízení) neměla být přiznána.

26. Ústavní soud v několika případech neshledal závadným důvodem pro aplikaci § 150 o. s. ř. skutečnost, že to byl povinný (stěžovatel), kdo svou procesní pasivitou před zahájením exekučního řízení i v jeho průběhu zavinil, že řízení nebylo zastaveno již v samotném jeho

počátku, resp. že s návrhem na jeho zastavení vyčkával několik let; přitom měl k dispozici více institutů, jejichž prostřednictvím mohl řízení zvrátit ještě před vydáním pověření soudního exekutora k vedení exekuce (např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 2606/17 ze dne 31. 8. 2018 a usnesení sp. zn. III. ÚS 82/16 ze dne 24. 5. 2016).

27. V pozdějším nálezu sp. zn. IV. ÚS 2728/17 Ústavní soud nicméně doplnil, že při aplikaci § 150 o. s. ř. se v podobných případech nelze spokojit s pouhým odkazem na pasivitu jednoho z účastníků řízení (povinného), nýbrž je třeba zohlednit všechny relevantní skutkové okolnosti dané věci – například také skutečnost, že oprávněný si měl být (s ohledem na své postavení profesionála v oblasti poskytování úvěrů) vědom toho, že od počátku v exekučním řízení uplatňuje nezpůsobilý exekuční titul a tento protiprávní stav nadále vědomě udržoval.

28. Ve věci sp. zn. II. ÚS 17/19 Ústavní soud kvalitativně odlišil skutečnost, že stěžovatelka byla přímou dlužnicí (tzv. úvěrovanou) – nikoli spoludlužníkem z titulu ručení jako v nálezu sp. zn. IV. ÚS 2728/17 (bod 52) – a aproboval rozhodnutí exekučního soudu, kterým byla náhrada nákladů exekuce rovným dílem rozdělena mezi oprávněnou a povinného stěžovatele a náhrada nákladů účastníků nebyla přiznána žádnému.

29. Konečně v nálezu sp. zn. I. ÚS 2117/18 shrnul Ústavní soud v návaznosti na dosud uvedená rozhodnutí svůj postoj jak k nákladům exekuce, tak i k nákladům účastníků exekučního řízení. K prvému v bodech 24-25 uzavřel: „... *Podle náleзовé judikatury Ústavního soudu, závazné dle čl. 89 odst. 2 Ústavy pro všechny orgány a osoby, je rozhodným datem pro posouzení sjednocení rozhodovací praxe 11. květen 2011. Exekuce ve věci stěžovatele byla nařízena až následně dne 17. května 2011, vedlejší účastnice tak již měla vědět o tom, že exekuce je vedena na základě neplatného exekučního titulu. Přesto v ní pokračovala. Vedlejší účastníci tedy lze oprávněně vytýkat, že jako profesionálka v oblasti poskytování úvěrů vědomě udržovala protiprávní stav, v důsledku něhož následně musel stěžovatel vynaložit prostředky na hrazení nákladů exekuce. Je tedy na místě konstatovat, že typicky bude náklady za takovou exekuci hradit ta strana, která je v daném vztahu silnější a vystupuje jako profesionál v daném oboru. Taková osoba s odbornými znalostmi měla o usnesení Nejvyššího soudu a o sjednocení judikatury vědět. Lze dodat, že je nutné zohledňovat i fakt, zda smlouva byla uzavřena ve vztahu spotřebitel – podnikatel. Pokud však taková silnější smluvní strana v exekuci setrvá a to i přes to, že ví, že je konáno na základě neplatného exekučního titulu, který vznikl na základě neplatné rozhodčí doložky, která byla v úvěrové smlouvě obsažena právě na popud vedlejší účastnice řízení, je na místě této straně vytýkat, že vědomě udržovala protiprávní stav, v důsledku čehož by musela slabší strana následně vynaložit prostředky na náhradu nákladů exekuce.*“ Ve vztahu k náhradě nákladů účastníků řízení pak Ústavní soud dovodil (bod 26), že i za stavu, kdy povinný nemá nést náklady exekuce vedené s vědomím oprávněného o její protiprávnosti, existuje prostor pro zohlednění skutečnosti, že povinný si nepochybně půjčil a svůj dluh protiprávně nesplácel, což se může projevit právě v nepřiznání náhrady jím vynaložených nákladů na zastavení exekuce podle § 150 o. s. ř. (nikoli však v uložení povinnosti nést náklady exekuce).

30. Rekapitulovanou judikaturu Ústavního soudu lze shrnout takto: Ke skutečnosti, že v první řadě jednal protiprávně dlužník, který dobrovolně dluh vytvořil, nesplácel a svou pasivitou nechal vymáhání pohledávky dospět až do stádia exekuce, přistupuje v případě neplatně sjednaných rozhodčích doložek také skutečnost, že věřitel jako podnikatel – profesionál v oblasti poskytování úvěrů – si nejpozději od 11. 5. 2011 měl být vědom protiprávnosti zahájení a vedení exekučního řízení na základě od počátku (*ex tunc*) nezpůsobilého exekučního titulu (viz usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 ze dne 11. 5. 2011).

31. Pro posouzení procesního zavinění na zastavení exekučního řízení (§ 89 ex. ř.) je rozhodujícím kritériem časová osa individuální věci – zaprvé kdy byl podán návrh na nařízení exekuce, zadruhé kdy a za jakých okolností byla exekuce zastavena (z moci úřední, k návrhu povinného, se souhlasem či nesouhlasem oprávněného). Zatímco u exekucí zahájených před 11. 5. 2011 lze zavinění na jejich zastavení přičítat objektivním okolnostem nezávislým na osobě povinného i oprávněného, u exekucí zahájených po uvedeném datu nese náklady exekučního řízení zásadně oprávněný, který nařízení exekuce navrhl podle titulu od počátku nevykonatelného. Pouze při rozhodování o náhradě nákladů účastníků exekučního řízení (nikoli o náhradě nákladů exekuce) lze zohlednit další v úvahu přicházející rozhodné okolnosti na straně povinného (okolnosti vzniku dluhu, splácení dluhu, postup v řízení), či na straně exekutora apod., podle kterých může být (výjimečně) namísto úvaha o aplikaci § 150 o. s. ř.

V. d) Aplikace na projednávaný případ

32. Ústavní stížnost stěžovatele je meritorně projednatelná, přestože se týká bagatelní částky (nadto pouze v otázce náhrady nákladů řízení), a to v důsledku nejednotné rozhodovací praxe, která brání tomu, aby bylo podústavní právo vyloženo a aplikováno ústavně konformním způsobem (předvídatelně a v souladu s ochranou důvěry jednotlivce v právo); Ústavní soud dospěl k závěru, že odvolací soud v napadeném rozhodnutí nerespektoval závazný právní názor Ústavního soudu a bez nynějšího kasačního zásahu nelze zajistit, že by nálezová judikatura nebyla opomíjena i nadále. Jinými slovy, ústavní stížnost přesahuje pouhé vlastní zájmy stěžovatele, neboť vyjasnění dané otázky se potenciálně dotkne většího počtu vedených exekucí.

33. Z rekapitulované judikatury plyne, že pro posouzení práva na náhradu nákladů exekučního řízení jsou rozhodné časové souvislosti jednotlivého případu. Ve věci stěžovatele byl návrh na zahájení exekuce vedlejší účastníci podán dne 21. 9. 2011, exekuce byla nařízena dne 11. 10. 2011, zastavena byla k návrhu povinného dne 6. 11. 2018 usnesením č. j. 206 EX 1371/18-115. Soudní exekutor nepřiznal právo na náhradu nákladů exekuce sobě, ani svému předchůdci (výroky II a III) a nepřiznal právo na náhradu nákladů ani žádnému z účastníků (výrok IV). Posledně uvedený výrok napadl stěžovatel odvoláním, kterému odvolací soud napadeným usnesením nevyhověl s odůvodněním, že procesní zavinění na zastavení exekuce lze oprávněnému přičítat teprve od data 20. 10. 2011, kdy bylo usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, neboť vždy nastává menší či větší časová prodleva, než vejde vydané soudní rozhodnutí v širší povědomí veřejnosti; okamžik publikace citovaného rozhodnutí odvolací soud považuje za „objektivní a nezpochybnitelný parametr“. Vedlejší účastnice tak návrhem podaným dne 21. 9. 2011 podle odvolacího soudu právem vycházela z existence vykonatelného exekučního titulu a nelze jí ani při respektování požadavku náležité opatrnosti důvodně vytýkat, že nepředjímala nastalou změnu judikatury, tedy jí připisovat zavinění na zastavení exekuce (§ 89 ex. ř.). Od judikatury Ústavního soudu se odvolací soud podle svého názoru odlišil toliko nepodstatným a nezásadním způsobem. Jeho náhled Ústavní soud s ohledem na rekapitulovanou judikaturu nesdílí.

34. Odvolací soud nerespektoval precedenční závaznost nosných důvodů nálezu sp. zn. I. ÚS 1274/16 a dalších na něj navazujících, aniž by předložil Ústavnímu soudu argumentaci, která by jej přiměla k přehodnocení svého původního závěru. Neústavnost netransparentního určování rozhodců, vedoucího k neplatnosti rozhodčích doložek a tím i vydávání rozhodčích nálezů jako nezpůsobilých exekučních titulů, je dána od počátku, nikoli až od vydání usnesení

sp. zn. 31 Cdo 1945/2010, kterým byla pouze správnost uvedeného výkladu na základě rozkolísané praxe definitivně potvrzena. Dnem 11. 5. 2011 – stanoveným závazně Ústavním soudem – se judikatura Nejvyššího soudu v řešené otázce pouze považuje za ustálenou, „přelomovým“ činí usnesení sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 právě sjednocující účinek, nikoli jeho věcný závěr.

35. Uvedené určení časové hranice se může zdát nepřiměřeně přísné například ve vztahu k exekčním návrhům podaným v bezprostředně následujících dnech po vydání předmětného rozhodnutí (což není případ stěžovatele), přesto ani tehdy Ústavní soud ze svého závěru neslevil (srov. citaci nálezu sp. zn. I. ÚS 2117/18 v bodě 29 nálezu). Ústavní soud aproboval i usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 402/2014, v němž Nejvyšší soud dovozuje procesní odpovědnost oprávněného za protiprávně vedenou exekuci v období před 11. 5. 2011 (viz usnesení sp. zn. II. ÚS 2448/14); odvolací soud se tak nemohl oprávněně domnívat, že určením pozdějšího rozhodného okamžiku nebude jednat v rozporu s ustáleným závěrem Ústavního soudu, který den 11. 5. 2011 považuje s ohledem na dosud uvedené za nejzazší možný, neboť účinky judikatorní změny nastávají zásadně ihned a promítají se i do probíhajících řízení (podrobněji viz nálezu sp. zn. IV. ÚS 3500/18 ze dne 10. 12. 2019, body 24-27). Bez významu ve věci nezůstává také skutečnost, že jde pouze o náklady řízení jako nárok závislý na výsledku řízení, který však obvykle nelze s jistotou předjímat (v exekčním řízení např. vždy hrozí riziko zastavení exekuce pro nemajetnost povinného, pak oprávněný nemůže očekávat náhradu svých nákladů, naopak může být i zavázán k náhradě nákladů exekuce – viz § 89 ex. ř.); k legitimnímu očekávání způsobu vypořádání nákladů řízení je proto třeba přistupovat značně rezervovaně.

36. Odvolací soud v napadeném usnesení uvedl, že vedlejší účastnice „*objektivně nemohla v době zahájení exekuce předvídat*“, že v důsledku změny judikatury dojde k jejímu zastavení pro absenci vykonatelného exekučního titulu, a správnost svého závěru podpořil odkazem na usnesení Ústavního soudu z let 2015 a 2016 (usnesení sp. zn. II. ÚS 1500/15 ze dne 20. 10. 2015, usnesení sp. zn. I. ÚS 1219/15 ze dne 22. 12. 2015, či usnesení sp. zn. IV. ÚS 2860/15 ze dne 19. 7. 2016) – s tím, že „při respektu k judikatuře Ústavního soudu“ nelze na straně vedlejší účastnice shledat procesní zavinění na zastavení exekuce. Citovaná usnesení se však liší v podstatné okolnosti, že jimi přezkoumávaná exekuční řízení byla zahájena před 11. 5. 2011. Optika jejich posouzení je tak od nynější věci stěžovatele odlišná a nelze z ní vycházet. Podle Ústavního soudu je nadto (kromě toho, že je rozporné se závaznou judikaturou) nadnesené hodnocení, že vedlejší účastnice *objektivně* nemohla změnu judikatury předvídat v září 2011, bylo-li předmětné rozhodnutí vydáno v květnu téhož roku. Bylo by snad možné polemizovat o jejím povědomí na úrovni subjektivních zjištění, těžko však lze objektivně vyloučit možnost (pravděpodobnost), že se se závěry Nejvyššího soudu, vyslovenými v květnovém rozhodnutí, nemohla seznámit dříve, než bylo rozhodnutí v říjnu publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

37. Byl-li vedlejší účastnicí návrh na nařízení exekuce podán dne 21. 9. 2011, tedy více než čtyři měsíce po vydání klíčového rozhodnutí Nejvyššího soudu, nelze její krok interpretovat jinak než jako vědomé zneužití práva, které jí může být přičteno k tíži v podobě náhrady nákladů řízení povinného stěžovatele, jenž zastavení exekuce nezavinil, a naopak je musel prostřednictvím právního zastoupení iniciovat. Právě uvedeným Ústavní soud neztrácí ze zřetele, že v první řadě to byl stěžovatel, kdo vznik pohledávky vedlejší účastnice svým chováním vyvolal a nedostal povinností, k nimž se smluvně zavázal. Jak je uvedeno výše, tyto okolnosti mohou hrát roli při úvaze o aplikaci § 150 o. s. ř. Nelze však nepřiznat stěžovateli právo na náhradu nákladů řízení na základě skutečnosti, že oprávněné nelze s ohledem

na časové souvislosti případu přičítat procesní zavinění na zastavení exekuce; takový závěr není s ohledem na prezentovanou judikaturu Ústavního soudu, ale i Nejvyššího soudu, obhajitelný.

38. Stěžovatelův odkaz na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 402/2014 překonává odvolací soud odkazem na nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 594/10 ze dne 19. 8. 2010 (N 167/58 SbNU 449) a sp. zn. I. ÚS 2839/11 ze dne 30. 5. 2012 (N 115/65 SbNU 531). Přehlíží však, že uvedené nálezy dopadají na skutkově odlišné případy – v té podstatné okolnosti, že se týkají exekučního titulu, který byl na počátku formálně i materiálně vykonatelný, avšak posléze byl zrušen (Nejvyšším soudem či Ústavním soudem). V případě rozhodčích nálezů jde od počátku (*ex tunc*) o nezpůsobilý exekuční titul pro nedostatek pravomoci rozhodce; tato kvalitativní odlišnost činí závěry uvedených nálezů na případy podobné věci stěžovatele neaplikovatelnými.

39. Vedlejší účastnice odkazovala na odmítavá usnesení v obdobných věcech (sp. zn. III. ÚS 2779/17 a III. ÚS 2861/17), ani její odkazy však neobstojí. Nynějším posouzením Ústavní soud nevyklučuje (spíše činí výjimku z pravidla), že podle individuálních okolností věci Ústavní soud ústavněprávní přesah u nákladů řízení (nadto v bagatelní výši) neshledá. Ve věci projednávané pod sp. zn. III. ÚS 2861/17 bylo nadto exekuční řízení zahájeno před 11. 5. 2011, její posouzení Ústavním soudem se tak pro podstatnou skutkovou okolnost od věci stěžovatele logicky lišilo.

VI. Závěr

40. Judikatura Ústavního soudu stojí pro případy zastavení exekuce z důvodu *ex tunc* nezpůsobilého exekučního titulu – rozhodčího nálezu vydaného na základě neplatné rozhodčí doložky rozhodcem, který neměl pravomoc – na následujících východiscích: 1. Rozhodný okamžik pro posouzení otázky zavinění zastavení exekuce, relevantní pro rozložení povinností nést náklady exekuce a účastníků exekučního řízení podle § 89 ex. ř., je den 11. 5. 2011, kdy Nejvyšší soud vydal usnesení sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 – odvozuje-li soudní exekutor či obecný soud rozhodný okamžik od publikace uvedeného rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek (20. 10. 2011) či od vydání pozdějšího usnesení sp. zn. 31 Cdo 958/2012 (10. 7. 2013), činí tak v rozporu s judikaturou Ústavního soudu. 2. Oprávněné osoby, které exekuci po 11. 5. 2011 zahájily či v ní pokračovaly na základě takto nezpůsobilého exekučního titulu, nesou vinu na jejím zastavení, což je podstatné pro následné vypořádání nákladů exekuce a nákladů účastníků exekučního řízení podle § 89 ex. ř.

41. Náklady exekuce lze v případě exekuce zahájené po dni 11. 5. 2011 vypořádat při jejím zastavení z důvodů zde uvedených zásadně dvěma způsoby – buď jdou na vrub oprávněného, nebo jejich náhrada není soudnímu exekutorovi přiznána; má-li být jejich náhrada (zcela výjimečně) uložena povinnému, musí soudní exekutor či obecný soud dostatečně přesvědčivě vysvětlit, proč je v konkrétní věci nutné se od zde formulovaných závěrů odchýlit.

42. Při rozhodování o nákladech účastníků exekučního řízení lze při zohlednění skutkových okolností věci zvážit aplikaci § 150 o. s. ř., tj. využít moderačního práva jako výjimky z pravidla přiznání nákladů řízení podle míry zavinění na zastavení exekuce (§ 89 ex. ř.). Zohlednit lze skutečnost, že povinný si půjčil a svůj dluh protiprávně nesplácel, příp. dobrovolně ručil za splnění cizího dluhu (nález sp. zn. I. ÚS 2117/18, usnesení sp. zn. II. ÚS 17/19, či sp. zn. I. ÚS 300/19). Na druhé straně ovlivňuje úsudek skutečnost, že oprávněný si měl být (s ohledem na své postavení profesionála v oblasti poskytování úvěrů) vědom toho,

že od počátku v exekučním řízení uplatňuje nezpůsobilý exekuční titul a tento protiprávní stav nadále vědomě udržoval (nález sp. zn. IV. ÚS 2728/17).

43. Nepřiznal-li odvolací soud stěžovateli právo na náhradu nákladů vynaložených na zastavení exekuce s odůvodněním, že dne 21. 9. 2011 oprávněná vedlejší účastnice ještě objektivně nemohla být seznámena se závěry usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 ze dne 11. 5. 2011, a nelze jí proto klást k tíži zavinění na zastavení exekuce ve smyslu § 89 ex. ř., postupoval v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky ve spojení s čl. 36 odst. 1 Listiny.

44. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadené usnesení zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 28. dubna 2020

Jan Filip
předseda senátu